

Pražák, Richard

Slovenská otázka a stredná Európa v novovekých dejinách

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1972, vol. 20-21, iss. C18-19, pp. 236-241

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102048>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

stat dbát nebo musela být nalezena tradice nová. Poprvé v moderní Evropě byl utvrzen princip rovnosti lidí jakožto svobodných individuálních jednotek, sobě zodpovědných a oprávněných vytvářet vlastní politické instituce ve shodě s tím, co považovali za svoje zájmy. Absolutističtí panovníci sice tuto skutečnost mohli popírat – většina z nich to také v roce 1815 učinila – ale byli neschopni poskytnout jakoukoli konstruktivní alternativu a byli tak odkázáni na nekonečné ústupové akce... V Německu vedla snaha jít dál, za empirismus britského a francouzského osvícenství spolu s reakcí na francouzskou dobovačnou politiku, k zavržení pragmatického zdravého rozumu ve jménu buď „nad-smyslové“ metafyziky nebo emociálního sebezotožnění s idealizovanou minulostí; obojí přístup poskytl základnu pro nový druh xenofobního nacionalismu. Politika, války, filosofie, věda, umění a náboženství ve vzájemném působení vytvořily nové duchovní klima, velice odlišné od klimatu 18. století: více napjaté, méně sebevědomé, váhající mezi pesimismem a mesiášskými pohledy do budoucnosti, jež měla být odlišná od všeho co bylo dříve. Tyto změny nebyly jednoduchým produktem ani Francouzské ani průmyslové revoluce. Začaly už před rokem 1789 a pomáhaly vytvářet politiku a ekonomii, stejně zase jako byly samy ovlivněny politickými a ekonomickými změnami. Prvé polovině 19. století dala jeho výrazný ráz právě tato kombinace mnoha navzájem propojených, avšak autonomních sil... (s. 199–200).

Takový je tedy autorův konečný názor: je třeba říci, že postižení formování duchovního klimatu určité doby, který je výrazem posunů a změn, k nimž došlo ve společnosti a který zase naopak na vývoj dané společnosti zpětně působí (a nejenom zpětně) je nesnadnou záležitostí. Konečně, autor sám píše, že např. Fichtova filosofie měla jen malý bezprostřední ohlas a že romantičtí konzervativci, jako Schlegel ve Vídni, či Gerlach v Berlíně byli vysloveně politickými outsidersy (s. 196). A přece nelze popřít, že agresivní prvky Fichtova nacionalismu, stejně jako romantický konzervatismus se zmocnily ducha doby a ovládli jej, v naprostém protikladu k tomu, co jim předcházelo. Nezpůsobily ovšem praktický návrat společnosti k ideálům k nimž se hlásily, stejně jako se nemohla ve skutečnosti ztotožnit Francouzská revoluce ve svých vlastních ideálech vzešlých z názorů a tradic, jejichž protichůdnost je s dostatek známá a není zapotřebí ji zde, v této souvislosti zmiňovat, nýbrž jen doprovedly chod společnosti prakticky všech evropských zemí k strukturálním změnám, které jednoduše nazýváme kapitalismem volné konkurence a průmyslovou revolucí...

Hampsonova kniha, která sugestivně ukazuje přechod od éry „aristokratického konzervatismu, osvícenského racionalismu a sentimentálního deismu“ k „idealistické filosofii a romantismu“ jako „první evropskou revoluci“ zasluhuje tedy plným právem pozornost. Dodejme závěrem, že k jejím sympatickým rysům se řadí také nevšedně bohatě vybavení reprodukemi dobových vyobrazení (celkem 103 ilustrace v textu, z toho 20 barevných příloh), spolehlivý jmenný rejstřík a vcelku rozumně vybraná, účelu knihy přizpůsobená bibliografie.

P. Horák

Slovenská otázka a středná Evropa v novovekých dejinách.

Pod tímto názvem uspořádaly katedra československých dějin a archivnictví a katedra všeobecných dějin na filosofické fakultě Komenského university v Bratislavě ve dnech 16.–18. února 1970 ve Smolenici mezinárodní vědeckou konferenci svolanou u příležitosti 50. výročí trvání Komenského university a 100. výročí narození Vladimíra Iljiče Lenina. Po uvítání účastníků profesorem Gosiorovským přednesl úvodní referát prvého dne zasedání M. Písch z Bratislavy na téma Státoprávní koncepcie v střednej Európe pred prvou svetovou vojnou. Písch zevrubně rozebral jednotlivé federalizační plány ve střední Evropě v období před první světovou válkou z hlediska jejich přístupu k slovenské otázce. Zdůraznil expanzivní charakter velkorakouských federalizačních plánů vznikajících zejména v okolí následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jejich zaměření na Polsko a Balkán. Podrobně rozebral plán Aurela Popoviciho, v jehož projektu se mělo Slovensko stát v rámci habsburské monarchie svéprávným federativním státem. Význačným rysem Popoviciho plánu byla snaha zachovat etnografické celky, přičemž asimilaci menšin pokládal za přirozenou. Písch se dále zmínil o Neumannově známé koncepci „Mittel-

europy“ z r. 1915 i o federativních plánech na osvobození střední Evropy počítajících přitom s pomocí carského Ruska (plán Kramářův aj.). Zdůraznil, že na rozdíl od pangermánských plánů, podporovaných vilémovským Německem, se carské Rusko za žádné projekty toho druhu oficiálně nepostavilo. Hovořil rovněž o plánech na československo-polskou federaci za první světové války a za nejdemokratičtější buržoazní variantu federativního přebudování Rakouska-Uherska označil Jásziho plán podunajské konfederace v knize „A monarchia jövője és dunai öszsesülit államok“ (Budoucnost monarchie a spojené státy podunajské, 1908). Další část svého referátu věnoval poměru II. internacionály k národnostní otázce ve střední Evropě a postupnému propracování myšlenky seburčení národů na jednotlivých předválečných kongresech II. internacionály i v austro-marxistickém programu rakouské sociální demokracie. Vyzvedl socialistický projekt federace balkánských republik, vypracovaný sociálními demokraty na Balkáně v r. 1909, který předpokládal, že tuto federaci může vytvořit jen revoluční boj proletariátu balkánských národů. V závěru hovořil Písch o Leninově pojetí práva národů na sebeurčení, přičemž podtrhl, že Lenin spojoval princip demokratického centralismu s širokou místní autonomií.

Prvním dílčím referátem pondělního odpoledne byl příspěvek E. Arató z Budapešti „Rozličné formy národních hnutí v střední a východní Evropě v druhé polovině 19. století (so zvláštním zretelem na slovenské snahy)“, který se zabýval zejména výsledky národné osvobozovací snah v 2. pol. 19. stol. Zdůraznil přitom menší intenzitu národnostního útlaku v Rakousko-Uhersku, Rusku a Německu, jež po této stránce nelze srovnávat s despotickým režimem osmanské říše. Poté podrobněji rozebral otázku pasivity jako formy boje proti národnostnímu útlaku v habsburské monarchii se zvláštním zretelem k situaci na Slovensku. J. Kořalka z Prahy hovořil na téma „Malé národy střední Evropy v politice Německé říše před r. 1914“. Upozornil na to, že jednotlivá národní hnutí, která se nemohla opírat o vlastní stát, nebyla v mezinárodní diplomatické terminologii na počátku 20. století chápána jako národy a zevrubněji rozebral otázku spolupráce Berlína a Budapešti před 1. světovou válkou, v níž pokračoval i následovník Bismarckův von Bülow. V této souvislosti vyzvedl význam zpráv německého generálního konsulátu v Budapešti pro posouzení národnostní otázky v Uhrách. (O této otázce připravuje rozsáhlou práci štýrsko-hradecký historik Berthold Sutter.)

V. Borodovčák z Bratislavy proslvil příspěvek „Slovenský národní zápas ve světle polských státoprávních koncepcí v letech rakousko-uhorského dualismu“, v němž dovodil, že právo na sebeurčení v pojetí převážné části polské politické reprezentace usilující o sjednocení polského území se dostávalo do rozporu s pojetím ukrajinským a běloruským, a do jisté míry i s pojetím slovenským. Objasnil postoj haličských ideologů PPSD ke Slovákům a zdůraznil, že haličtí liberálové i socialisté posuzovali přísně, zda slovenští představitelé postupovali v souladu s tézemi polské národné osvobozenecké politiky či nikoliv a podřizovali tomu i praktický výklad teorie o právu národů na sebeurčení. To se jevílo např. i u polsko-maďarských vztahů na přelomu 19. a 20. století, které sice měly jiný ráz než před r. 1867, přesto však polské kruhy spatřující v Maďarech stabilizátory antipanslávské politiky měly ke slovenským snahám v podstatě vlnavý vztah. Polským politikům nebyl neznám ani problém „jazykového rozkolu“. Z polské strany, která morálně podporovala slovenský jazykový zápas, předpokládali, že se slovenská otázka vyřeší v podobě užší či širší kulturní autonomie. Polští slovakofilové často chápali slovenský emancipační zásah jako vnitřní uherskou záležitost, která neměla vyústit v austroslovenskou jednotu při vtržení Slováků z uherského historického celku a jejich přímknutí k české státoprávní oblasti. Nejen představitelé buržoazní politiky, ale i předáci PPSD stroze respektovali postulat osobitěho postavení uherské sociální demokracie a vyhýbali se otevřenému kritickému rozboru národnostní otázky v Uhrách.

M. Krajčovič z Bratislavy hovořil na téma „Slováci v Evropě – programy a koncepcie 90. let 19. století“. Referát Krajčovičův se neomezoval pouze na dané téma, v jehož rámci rozebral zejména rumunskou a západoevropskou podporu Slováků v 90. letech 19. století, nýbrž týkal se i postoje slovenských krajanů v zámoří k národné osvobozeneckému úsilí mateřského národa. Vzpomenul některých zajímavých skutečností jako přípisy studentů Sorbonny Svetozáru Hurbanu Vajanskému, odsouzenému v bratislavském procesu v prosinci 1892, úsilí Slovenské národní strany o přenesení slovenské otázky na stránky zahraničního tisku, zvláště italského a francouzského. Ze západoevropských publicistických ohlasů poukázal na významný člán-

nek oxfordského profesora Morphilla v Manchester Guardian o genesi slovenské otázky z r. 1894, na články ve francouzských novinách La Nation, République française aj., o národnostních poměrech v Uhrách atd. Podnětný byl též jeho odkaz na zprávy ruského konsula v Budapešti o uherských poměrech (např. kongresu uherských národností v Budapešti v srpnu 1895, oslavách 100. výročí narození Jána Kollára v Mošovcích r. 1892), jeho podrobné vyličení slovensko-rumunské spolupráce v tomto období (jednání G. Augustinyho a P. Mudroné s rumunskými politiky, cesta oficiální slovenské reprezentace na jednání do Bukurešti v březnu 1895 atd.). Na základě různých pramenů vyličil přesvědčivě mezinárodní ohlas slovenské otázky na přelomu 19. a 20. století, zejména její ohlas ve Francii i boj, který svádělo panslavistické slovenské hnutí s akcemi uherské vlády v USA prostřednictvím slovenského amerického tisku.

Druhý den zasedání uvedl referát J. Butvina z Bratislavy „K štátoprávným snahám Slovákov v letech 1848–1914“, rozebírající z tohoto hlediska podrobně zejména situaci do r. 1861. Butvin zhodnotil Štúrovy a Hurbanovy názory na štátoprávní postavení Slovenska a jejich vývoj i podmínky, za nichž vznikl návrh Slovenského okolia v r. 1861. Zabýval se též slovenskou otázkou na Slovanském sjezdu v Praze r. 1848, plánem na zřízení Velkoknížectví slovenského pod svrchovaností císařovou před vyhlášením oktrojované ústavy, návrhy na federaci mezi Slováky a zakarpatskými Ukrajinci, jak je formuloval Hurban a později skupina Palarikova a Viktorinova. Stručně načrtl i situaci za dualismu, zabýval se plánem Jožo Nižnanského na konfederaci západních Slovanů atd.

Refehát J. Chlebowczyka z Katovic „K. Marx und F. Engels zur Frage der kleinen Nationen in Mitteleuropa (Zur Frage der Entwicklung der sogenannten geschichtlosen Nationen)“ hovořil o skeptických názorech Marxe a Engelse na budoucnost malých slovanských národů habsburské monarchie ve spojitosti s tlakem německého a maďarského elementu. Zdůraznil, že Marx a Engels vycházeli ze stanoviska přínosu jednotlivých národů k celkovému společenskému pokroku, a věnovali hlavní pozornost významnějším historickým národům Evropy (italskému, polskému, německému a maďarskému). Proces emancipace jednotlivých národů posuzovali Marx a Engels vždy v úzké spojitosti s internacionálními zájmy proletariátu a globální strategií revolučního boje ve světovém měřítku. Jednotlivé konkrétní národnostní otázky pokládali z tohoto úhlu za lokální a partikulární záležitosti. Z toho vyplývalo, že národnostní otázku hodnotili převážně politicky a nepřihlíželi k jejímu konkrétnímu sociologickému základu. Na tom stavěla i Marxova a Engelseva kritika panslavismu a austroslavismu, která nebrala zřetel na národně politické emancipační úsilí malých slovanských národů, ale na politické důsledky austroslavismu a panslavismu, počítající s tou či onou formou existence reakční romanovské či habsburské monarchie.

J. Novotný z Prahy se zabýval v příspěvku nazvaném „Projekty společného řešení české a slovenské otázky v představách českých politiků za revoluce 1848–1849, česká účast ve slovenském povstání 1848–1849“ názory na územní a státně politické spojení Čechů a Slováků v revolučním roce 1848–1849. Zdůraznil, že první s podobnou myšlenkou vystoupil Karel Havlíček Borovský v článku Naše politika v Národních novinách a že o možnosti politického spojení Čechů a Slováků se poprvé jednalo na zasedání česko-slovenské sekce Slovanského sjezdu 7. června 1848 a články na toto téma se pak objevily v českém tisku zejména na přelomu let 1848–1849. Dotkl se Štúrových obav z politické hegemonie Čechů mezi rakouskými Slovy i Hurbanovy myšlenky o vyčlenění Slovenska z Uher, jak ji vyslovil v Havlíčkových Národních novinách koncem února 1849. Na přibuznost slovenských a slovinských národně politických snah v letech 1848–1849 poukázal V. Melik z Lublaně v koreferátu „Die Slowenen über die slowakische Bewegung in den Jahren 1848–1849“, kde zdůraznil období jejich postavení (nedostatek zastoupení v uherském sněmu, příroznoprávní tendence, snahy o jazykové osamostatnění slovinštiny a slovenštiny, stejné profesionální poměry) a jejich přístupu k federativnímu řešení štátoprávního postavení slovanských národů uvnitř habsburské monarchie.

J. Mesároš z Bratislavy hovořil ve svém příspěvku „Pokusy o novou koncepcii slovenskej politiky po porážke revolúcie 1848–1849“ hlavně o Daxnerově pojetí slovenské otázky na základě jeho brožury „Hlas ze Slovenska“ z r. 1861. Zdůraznil, že na základě Daxnerovy koncepce bylo vypracováno i známé Martinské memorandum z června 1861. N. Petrovič z Bělehradu ve své přednášce „Die Serbische Nationalpartei in Ungarn und ihr Standpunkt zur slowakischen Frage 1860–1885“ hovořil

zejména o Svetozáru Miletičovi a jeho boji za Slováky v uherském sněmu, i podpoře požadavku Slovenského okolia v řadách Srbské národní strany a zmínil se také na základě korespondence Andrassyho a Kállayho o názorech Andrassyho na připojení Bosny k Srbsku a připoutání Srbska k habsburské monarchii. I. Čizmič ze Záhřebu proslovil příspěvek „Slavenski iseljenici iz Austro-Ugarske u USA i akcija grofa Aponyja“, zaměřený na agitaci amerických Slováků proti násilné maďarizační politice uherské vlády a na akci hraběte Apponyho u presidenta Theodora Roosevelta v r. 1911 proti slovenskému vystěhovalectví do USA, která pod tlakem mnohatisícových demonstrací slovenských vystěhovalců ve Washingtonu, Kansas City aj., skončila bez úspěchu, což významně posílilo věc Slováků u světové veřejnosti. Sám Theodor Roosevelt se již v r. 1910 vyslovil pro ustavení nezávislých slovenských států. V. Matula z Bratislavy hovořil pak na téma „Emigrácia slovenskej inteligencie do Ruska v druhej polovici XIX. storočia“. Růst emigrace slovenské inteligence do Ruska ve 2. polovině 19. století vyvolal jako důsledek stupňujícího se národnostního útlaku v Uhrách po r. 1867, i rostoucí rusofilské politické orientace slovenského národního hnutí. Podrobněji pak rozebral činnost učitelského ústavu pro rakouské Slováky, založeného r. 1866 v Moskvě z iniciativy Rajevského, na němž studovali mnozí významní představitelé slovenské inteligence, jako Gustáv Štúr, Peter Tvrdý, Jozef Hložanský aj.

Další časový okruh uvedl referát M. Gosiorovského z Bratislavy „Predstavy o štátoprávnom postavení Slovenska v rokoch 1914–1939“. Referent rozebral podíl zahraničního odboje i bezprostřední vliv ideí Velké říjnové socialistické revoluce na vznik Československa a zabýval se podrobněji rovněž představami o štátoprávním uspořádání Slovenska po vzniku buržoazní ČSR. Zdůraznil, že řešení česko-slovenských vztahů na základě rovnoprávných federativních principů bránila především Masarykova koncepce čechoslovakismu, již sdíleli i mnozí vlivní slovenští buržoazní politikové, jako Štefánik a Hodža, kteří nepochopili, že hlavní otázkou bylo uznání svébytnosti slovenského národa. Připomenul např. návštěvu světoznámého chorvatského sochaře Ivana Mestrovíče u Masaryka v r. 1924, kdy Mestrovíč vytykal Masarykovi, že nedodržel vůči Slovákům závazek o autonomii z Pittburghské dohody. Koncepcím čechoslovakismu podléhali až do r. 1924 i sami slovenští komunisté, teprve V. kongres Komunistické internacionály v létě 1924 konstatoval, že v Československu není jednotný československý národ, ale národy dva, Češi a Slováci. S tímto usnesením polemizoval téhož roku v Pondělních novinách v seriálu článků „Československý národ“ dokonce i Zdeněk Nejedlý, a teprve II. sjezd KSC na podzim 1924 toto usnesení disciplinovaně přijal. Zástupce Komunistické internacionály Manuilskij vysvětloval tehdy delegátům sjezdu, že z faktu, že v Československu jsou dva národy, vyplývá i potřeba federativního uspořádání, obdobného řešení v SSSR. Přeměnu Československa v rovnoprávnou federaci socialistických sovětských republik pak požadoval v prosinci 1929 Klement Gottwald. Neuspokojivé řešení národně politických otázek využívali ve svých útocích vůči československému státu slovenští luďáci, i polští a maďarští fašisté. To si uvědomoval např. B. Šmeral, který na podzim 1933 poslal z Moskvy pro DAV článek „Budoucnost malých národů“, v němž vyzvedl zásadu sebeurčení národů a nutnost zničení kapitalistického řádu jako předpoklad pro odstranění antagonismu velkých a malých národů. Toto Šmeralovo stanovisko pak konfrontoval Gosiorovský s asimilačními tendencemi Benešovými vůči Slovákům. Šmeral žádal po květnové mobilizaci v r. 1938 na Benešovi pro Slováky autonomii jako předpoklad záchrany republiky před nacisty. Je nesporné, že Hitler při prosazování svých cílů využíval i nespokojenosti Slováků s politikou „československého“ národa, což umožnilo vznik s nacisty spolupracujícího „Slovenského štátu“.

M. Puřacký z Krakova ve svém příspěvku „Problem of Slovakia at the Assembly of oppressed nations hold in Rome in 1918“ podal přehled zájmu západoevropských i východoevropských politiků a publicistů o slovenskou otázku v souvislosti s přípravami kongresu potlačovaných národů v Římě v r. 1918; zejména osvětlil postoj, jež v té věci zaujímal Komitét narodowy polski v Paříži. R. Berndtová z Halle hovořila v koreferátu „Die Wiederbelebung des Mitteleuropaplans des deutschen Imperialismus gegenüber der ČSR und Österreich nach 1918“ o přežívání plánů na „Mitteleuropu“ po r. 1918 v německé politice vůči ČSR a Rakousku. Osvětliła heslo německého imperialismu „střední Evropa bez Francie“ a snahy o hospodářské připojení Československa a Rakouska k Německu, na nichž se podílel maďarský politik Antos, budovatel národohospodářsky zaměřených středoevropských institucí ve Vídni,

v Budapešti i v Brně, z nichž zvláště významným byl brněnský „Mitteleuropa-Institut“. Koreferát L. Tajtáka z Prešova „Maďarské snahy o riešenie slovenskej otázky v období buržoázno-demokratickej vlády (1918–1919)“ objasnil detailne spôsob vymanění Slovenska z uherskej nadvlády. Príklon Slováku k československému štátu nazval István Tisza posmešne krejcarovou komedií, liberálni kruhy maďarské pak by ochotny učiniť Slovákom menší ústupky. O. Jási požadoval pro Slováky stejné jako pro Rumuny a Ukrajince kulturní autonomie uvnitř Uher a Károlyiho vláda zamýšlela řešit otázku státní příslušnosti Slováků plebiscitem a organizovala přitom četné akce na setrvání Slovenska v Maďarsku (k největším patřila akce Roberta Graggera, který pro tento požadavek získal čtvrt miliónu podpisů Slováků). Na Slovensku byla organizována pasivní resistence maďarské buržoazie a budovány polo-vojenské organizace, jako „Liga horného Uhorska“ usilující o násilné připojení Slovenska k Maďarsku.

O postavení Slovenska v polské zahraniční politice hovořil A. Garlicki z Varšavy, který poukázal zvláště na vztahy slovenských luďáků a polských fašistů, směřujících k okleštění buržoazní ČSR, i na kulturní akce z polské strany, pro polsko-slovenské sblížení (polské vědecké publikace o Slovácích z pera Bobka aj.). „Slovenská otázka koncom predmnichovskej ČSR“ byla předmětem koreferátu M. Kropiláka z Bratislavy, který rozebral zejména názory luďáckých separatistů, tvořivších 3 skupiny orientované buď na beckovské Polsko, hitlerovské Německo či horthyovské Maďarsko. Popsal i činnost skupiny tzv. regionalistů (Karvaš, Lettrich aj.) a jejich orgánu „Politika“, Clementisovu polemiku s Dérerem o budoucím rozvoji Slovenska v r. 1938 atd. Závěrem zdůraznil, že slovenská otázka se v posledních 2 letech existence předmnichovské republiky neobyčejně vyostřila, nepatřila však k bezprostředním příčinám Mnichova. J. Glasneck z Halle ve svém příspěvku „Ziele und Methoden des Südostexpansion des deutschen Imperialismus am Vorabend des II. Weltkrieges“ vypočítal hlavní důvody této expanse: 1. strategickou důležitost jihovýchodní Evropy v agresivních plánech proti SSSR, 2. ekonomickou důležitost této oblasti pro Německo, 3. možnost politického využití polofašistických režimů balkánských zemí ve prospěch německého imperialismu. Zdůraznil, že hlavní překážkou těchto expansivních plánů bylo Československo a proto byl proti němu veden hlavní úder. Objasnil též postup hospodářské expanse Německa na Balkán, jež se projevila např. ve snaze koncernu I. G. Farben vyvídit v této oblasti veškerou konkurenci, zvláště ze strany československého chemického průmyslu. H. Bartlová z Bratislavy pak hovořila o politice koaličních stran na Slovensku v období předmnichovské republiky, kdy tyto strany stály na pozicích čechoslovakismu a nepřispěly nijak k řešení slovenského problému.

Poslední den jednání uvedl referát S. Cambela „Slovenská otázka v letech druhé světové války a její řešení v povojnovém období“, na jehož počátku autor zdůraznil, že Mnichov a 15. březen 1939 znamenají obrovskou destrukci v mezinárodním ohledu a likvidaci celého versailleského systému. Upozornil na snahy Sovětského svazu po vytvoření systému evropské kolektivní bezpečnosti ve 30. letech a na válečné plány Spojenců na uspořádání slovenského problému v rámci zamýšleného poválečného uspořádání světa (myšlenka československo-polské federace, konfederace podunajských států v americko-britském návrhu se samostatnou Českomoravskou oblastí i Slovenskem atd.). Seznámil posluchače i s postupem Kominterny a KSC. I Kominternu hájila na počátku války nečeskoslovenskou variantu řešení slovenské otázky v rámci širších konfedačních celků, teprve oficiální československo-sovětské sblížení v r. 1941 dává popud ke změně jejího stanoviska. Podrobněji objasnil Cambel také Benešovo hledisko ve slovenské otázce a kompromis mezi českým a slovenským stanoviskem, jehož výsledkem byl i Košický vládní program. V letech 1945–1948 se slovenský problém začal jevit jako problém institucionálního zakotvení slovenské otázky a jejího praktického řešení. Do popředí vystupovaly ekonomické otázky, zvláště nutnost industrializace Slovenska, plně se prosadivší až po r. 1948.

Příspěvek J. Berghausena z Varšavy „Služba kurjerska rządu polskiego w Londynie z Polska przez Slowacja (1939–1944)“, objasnil způsob spojení mezi polskou emigrační vládou a Polskem v době německé okupace pomocí kurýrní služby, vedené přes Slovensko z Budapešti. J. Jablonický z Bratislavy podrobil kritice Cambelův výklad o „povstaleckém plánu na československou federaci“ za SNP a tvrdil, že je to v rozporu se Šmeidtkovým memorandumem a jinými známými dokumenty SNP, které nikdy neobsahovaly požadavek federace jako oficiální program slovenských představitelů povstání. „Poznámky k ‚štátnému‘ a ‚neštátnému‘ riešeniu národnostnej otázky“ od

A. Kováče z Prešova byly věnovány problému národnostních menšin po 2. světové válce, kdy se tento problém řešil zpočátku pouze vysídlením či repatriací. Za hlavní chyby národnostní politiky po r. 1945 pokládal podcenění národnostní otázky ve vztahu k jiným úkolům socialistické revoluce, kteréžto chyby se pak nepříznivě promítaly i v nedůsledném řešení národnostní otázky po r. 1948. K otázce tzv. „povstaleckého plánu československé federace“, o němž hovořili Cambel a Jablonický, diskutoval rovněž L. Lipták z Bratislavy, který zdůraznil, že plán federace se objevil už v ilegálních dokumentech KSS před Slovenským národním povstáním, např. při zhodnocení československo-sovětské smlouvy z r. 1943. Příspěvek M. Vietora z Bratislavy „Slovenská otázka v politice hitlerovského Německa a horthyovského Maďarska 1939–1945“ ozřejmil tendence na připojení Slovenska k Maďarsku r. 1940, i satelitní poměr Slovenského štátu k Německu, pro něž nebyla slovenská otázka nikdy otázkou mocenskou, nýbrž propagandistickou a hospodářskou. „K některým otázkám státoprávního vývoje v r. 1945–1948“ hovořil J. Barto z Bratislavy, který se zaměřil zvláště na problém asymetrického modelu řešení slovenské otázky v tomto období.

Konference „Slovenská otázka a středná Európa v novovekých dejinách“, uzavřená závěrečným slovem prof. M. Gosiorovského, byla velmi cenným přínosem k poznání základních tendencí novodobých slovenských dějin a slovenské otázky až do období vítězství socialismu v naší vlasti.

R. Pražák

Jaroslav César, *Britská říše v období imperialismu (1870–1945)*, Academia, Praha 1970, s. 326.

Obecná historie není u nás představována takovým množstvím titulů původních prací, abychom neměli radost z každé práce, která je u nás o této problematice napsána. Po několika pracích Matějkových je to César, který předkládá naší vědecké veřejnosti práci, kladoucí si za cíl ukázat vývoj britského impéria v období jeho největšího rozkvětu a pádu. Sama skutečnost, že nejde o práci, srovnávající vývoj impéria s naší oblastí, či sledující vzájemné vlivy, je hodnota pozorou, protože pro řadu objektivních důvodů byla obecná historie u nás pěstována právě v této podobě. Nelze také potlačit jistou formu zvědavosti, danou tím, že prvou práci z této problematiky předkládá autor, známý dosud z prací věnovaných problematice národních dějin.

Práci si autor rozdělil do 11 kapitol, k nimž jsou připojeny úvod a závěr, anglické resumé a jmenný rejstřík. Vlastní rozdělení tématu volil autor podle nejdůležitějších problémů, které bylo Velké Británii v průběhu sledovaných let řešit. Tomu odpovídají i názvy jednotlivých kapitol: Britská říše na počátku éry imperialismu, Britská politika vůči Indii a Turecku v éře Disraeliho, Spory o Egypt, Spory o kolonie v osmdesátých letech, Formování mocenských bloků a koloniální konflikty koncem 19. století, Přechod Británie na stranu rusko-francouzské koalice, Empire za první světové války, Britský Commonwealth v meziválečném období, Empire a politika appeasementu, Britská říše za druhé světové války. Už z tohoto výčtu je patrné, jak dynamismus vývoje je soustředěn do prvé půle sledovaného období, kde ostrost problému je dána nejen jejich těsným časovým sledem, ale také obrovským prostorem, který byl jejich jevištěm. Druhá půle, tzn. v podstatě od první světové války, zahrnuje už problémy, kde Velká Británie byla akterkou mezi jinými velmocemi, kdy ztratila svou někdejší hegemonii a byla nucena řešit mezinárodní situaci jinými metodami. To dokládá i výběr problémů a základní otázka, již si César ve své monografii položil: sledování příčin rozpadu britského impéria i důvodů pozdější ztráty někdejšího výlučného postavení, velmi přesně charakterizovaného hlavní devizou i metodou britské zahraniční politiky v 19. století, známou „splendid isolation“.

Autor sleduje především principy britské mocenské politiky, jejich uplatňování ve světě i v Evropě. Zdůrazňuje pak v celé práci, že pro britskou politiku po celé sledované období byly hlavními otázkami imperiální, nikoliv dílčí problémy, jak se vyskytovaly v dynamickém vývoji Evropy od 70. let minulého století. Velmi citlivě a ve vyvážených proporcích sleduje silení a slábnutí dílčích konfliktů, stejně jako permanentní boj Velké Británie s revolučním hnutím i nacionalistickými silami. Z toho je patrné, že v tomto směru se autorova práce rozpadá do jakýchsi dvou částí, v první se sledují především otázky metod britské politiky, zatímco ve druhé části jde o sledování desintegračního procesu v meziválečném období, kde tvůrčí schop-